

*Шеврун Надія Володимирівна,
науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України*

Постановка проблеми. Досягнення високої якості освіти – одна з найактуальніших проблем у країнах Євросоюзу. Освітня якість асоціюється з економічними досягненнями, конкурентоспроможністю країн, а відтак – лідерством ЄС у вимірі світового розвитку.

Крім того, сьогодні Європа сприймає якість освіти як об'єкт суспільного єднання. Зокрема, в Угоді про ЄС зазначено, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти, заохочуючи співпрацю між країнами-членами ЄС і, якщо треба, підтримуючи й доповнюючи їхні дії, поважаючи одночасно їхню відповідальність за зміст навчання й організацію освітніх систем, культурну й мовну різноманітність задля досягнення суспільної злагоди [3, с. 8]. Отже, забезпечення високоякісної освіти на всіх її етапах і рівнях, оцінювання її результативності й управління якістю – одне з основних завдань сьогодення, яке має не лише педагогічний чи суто науковий, але й соціальний, політичний та управлінський сенс.

У Німеччині, як і в інших країнах ЄС, освітня якість завжди була пов'язана з перспективами розвитку цивілізації та рефлексією соціально-суспільних змін. Під якістю освіти німецькі дослідники розуміють системну характеристику освіти, що відображена в критеріях оцінювання процесу і результату освітньої діяльності у порівнянні з ідеальною моделлю чи освітнім стандартом [6, с. 23]. Іншими словами, якість освіти можна визначити як міру відповідності її педагогічної ефективності соціальним потребам, потребам розвитку учасників навчально-пізнавальної діяльності та освітнім стандартам. Більшість німецьких науковців [7, с. 14] дотримується думки, що якість шкільної освіти досягається шляхом ідентифікації та задоволення освітніх потреб школярів в умовах розвитку та удосконалення освітнього процесу.

Розуміння необхідності покращення показників якості знайшло своє відображення в нормативних документах та в освітніх реформаційних перетвореннях, спрямованих на процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства і держави, що супроводжується констатацією досягнень учасниками навчально-пізнавального процесу певних освітніх рівнів. З метою підвищення рівня загальної середньої освіти у Німеччині був здійснений перехід від авторитарної освіти до освіти в контексті диференціації та індивідуалізації навчання. При цьому питання оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності та дотримання необхідних наукових критеріїв якості перебувало у центрі уваги уряду, який через призму педагогічної діагностики сприяв оптимізації освіти, відслідковуючи результативність освітньої системи [5, с. 18–26].

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі проблеми забезпечення якості освіти у Німеччині знайшли відображення у науковій літературі вітчизняних та німецьких авторів. Певну дослідницьку роботу з вивчення проблеми якості шкільної освіти Німеччини провели українські вчені. Заслужують на увагу праці таких українських компаративістів, як Н. Абашкіної, І. Трилінського (становлення і розвиток школи в НДР); Н. Боріної, Г. Века (система перевірки та особливості оцінювання знань учнів загальноосвітніх шкіл НДР); Г. Віцлака (оцінювання поведінки та характеристики учнів у школах НДР); О. Кашуби (організація та оцінювання навчального процесу в початкових школах Німеччини); М. Кольчугіної, Л. Писаревої, Т. Яркіної (розвиток освіти у ФРН); Х. Даурової, М. Овсянникової (інтеграція системи освіти колишньої НДР в загальну німецьку освіту); Н. Іванової, Т. Полуянової (становлення і розвиток системи шкільної освіти об'єднаної Німеччини); І. Шимків (моніторинг якості освіти в школах Німеччини другої половини ХХ ст.) та ін.

З-поміж німецьких дослідників, які займалися питаннями забезпечення якості загальної середньої освіти у Німеччині, слід відзначити відомих німецьких дидактів К. Арнольд (K. Arnold), Х. Бамбах (H. Vambach), С. Бойтель (S. Beutel), Ф. Вінтер (F. Winter), В. Захер (W. Sacher), К. Інгенкамп (K. Ingenkamp), Г. Ленерт (G. Lienert), К. Тіллманн (K. Tillmann), Й. Цігеншпек (J. Ziegenspeck), А. Юргенс (E. Jürgens) та ін., які здійснювали фундаментальні дослідження проблеми контролю успішності.

Метою статті є аналіз освітньої політики уряду ФРН із забезпечення якості загальної середньої освіти у Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань сучасної німецької школи є входження в європейський простір водночас зі збереженням кращих національних традицій. У зв'язку з цим в Німеччині здійснюється перегляд цілей і завдань середньої освіти, модернізація її змісту.

Основні труднощі переходу в єдиний освітній простір полягають, перш за все, в істотній економічній різниці між старими і новими землями (враховуючи той факт, що до об'єднання Німеччини у 1990 році країна була поділена на дві держави з Німецькою Демократичною Республікою (НДР) на сході та Федеративною Республікою Німеччини (ФРН) на заході). У зв'язку з цим було збільшено фінансування освіти, як найбільш пріоритетної для федерального уряду галузі, що надало більше можливостей для необхідних інвестицій і проведення докорінних шкільних реформ, зокрема:

- перехід від традиційної трьохетапної до двохетапної системи;
- зниження тривалості навчання у гімназіях зі збереженням високого рівня загальноосвітньої підготовки;
- встановлення тіснішого зв'язку між загальноосвітньою та професійною освітою;
- використання ресурсів самих шкіл та творчий підхід вчителів до покращення шкільного життя, надання школам більшої автономії [2].

Основні результати аналізу найважливіших міжнародних досліджень якості освіти у 1990-х роках ХХ ст. (TIMSS і PISA) вплинули на здійснення в об'єднаній Німеччині перегляду цілей та завдань середньої освіти, модернізації її змісту з метою входження у “єдину європейську школу”. Результати програм TIMSS і PISA показали, що введення чітких орієнтирів у німецькому освітньому просторі, спрямованих на розвиток актуальних компетенцій, є передумовою досягнення вимог міжнародного стандарту якісної освіти [5, с. 63–67].

Необхідно зазначити, що в процесі реформування середньої освіти у ФРН визначальною рисою була не радикальна зміна її структури, а так звана “внутрішня модернізація” усіх навчальних закладів. Зокрема, після набрання чинності “Договору про відновлення єдності” з 3.10.1990 р. всі дипломи і сертифікати про закінчення загальноосвітніх закладів НДР були визнані в умовах об'єднаної Німеччини [5, с. 26–31]. З 1991/92 н.р. існуюча в НДР п'ятиступенева шкала оцінок була замінена на систему оцінок від 1 (дуже добре) до 6 (незадовільно), що затверджена КМК ФРН (КМК – міжземельний орган, який виконує функції надання рекомендацій та координує роботу усіх земель) від 3.10.1968 р. Прийняття загальнонімецької системи оцінок за письмові, усні і практичні роботи дало змогу створити єдині стартові умови для абітурієнтів усіх земель Німеччини [5, с. 34–38].

Отже, у 1999-х–2000 рр. пріоритетним завданням німецької шкільної освіти став пошук нових технологій підвищення її якості в контексті інтеграції єдиного європейського освітнього простору. Особливої уваги набуває

формування навичок, необхідних для успішної адаптації у високотехнологічному інформаційному просторі. Водночас, забезпечення якісної освіти розглядається у контексті реалізації принципу всебічного та гармонійного розвитку особистості. У цьому руслі особливого значення набували: проблема запобігання неуспішності учнів; сприяння обдарованим учням; створення умов для позитивної мотивації навчання.

Особливо активна робота з покращення якості освіти в Німеччині здійснюється з кінця 90-х рр., що підтверджується прийняттям Національної програми “Покращення якості в шкільній освіті 1999–2004” (“Qualitätsverbesserung in Schulen und Schulsystemen 1999–2004”) та розробкою проекту “Запровадження освітніх стандартів” (2003). У 2004 р. було прийнято новий “Закон про освіту” (2004) (Bildungsgesetz), у якому передбачена відповідальність муніципалітетів за створення належної системи забезпечення якості освіти шляхом оцінювання результатів шкільного навчання, а також забезпечення моніторингу якості освіти [3].

Водночас було розроблено спільні для всіх земель (16 Länder) стандарти початкової освіти (2004) (Vereinbarung über Bildungsstandards für den Primarbereich) та стандарти навчання німецької мови і математики в початковій школі (2004) (Bildungsstandards im Fach Deutsch und Mathematik für den Primarbereich). У 2009 р. було прийнято стандарти старшої школи (Vereinbarung über Bildungsstandards für den Hauptschulabschluss) та стандарти навчання німецької мови, математики і першої іноземної мови (англійської/французької) (Bildungsstandards im Fach Deutsch, Mathematik und für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss). У 2010 р. затверджено стандарти середньої школи (Vereinbarung über Bildungsstandards für den Mittleren Schulabschluss) та стандарти навчання німецької мови, математики і першої іноземної мови (англійської/французької), а також навчання хімії, фізики і біології (Bildungsstandards im Fach Deutsch, Mathematik und für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Mittleren Schulabschluss; Vereinbarung über Bildungsstandards für den Mittleren Schulabschluss für die Fächer Biologie, Chemie, Physik).

Запровадження стандартів стало ще одним кроком на шляху реформ, спрямованих на підвищення якості загальної середньої освіти шляхом запровадження навчання, базованого на результаті.

Сьогодні на загальнодержавному рівні у Німеччині освітою опікується Федеральне міністерство освіти, науки, досліджень і технологій (Bundesministerium für Bildung und Forschung), але регіональне управління в землях належить місцевим міністерствам. Зокрема, вони відповідають і за загальноосвітні школи та професійну освіту. За традицією, освітня політика федерації та земель спрямована на ефективне поєднання теорії та практики, розвиток досліджень, забезпечення наступності в розробленні й запровадженні інновацій для утримання рівня німецької освіти на міжнародному ринку освітніх послуг. Місцеві органи влади здійснюють державне управління школами та підпорядковані земельному Міністерству освіти, молоді та спорту. До їх компетенції належить формування та реалізація місцевої освітньої політики (розвиток та підвищення якості освіти), а також структурне формування та кадрові призначення (директорів, розподілення вчителів та психологів). Представники районних відомств у справах школи входять до складу шкільних рад та мають авторитетний вплив на формування їх рішень. Оскільки у Німеччині на законодавчому рівні кожному громадянину країни гарантовано одержання обов’язкової середньої освіти, то й більшість освітніх установ мають державну форму власності (98%), де навчання проводиться безкоштовно. Загалом у федеральних землях Німеччини існує чотири основні типи шкіл, серед яких:

- початкові школи (Grundschule) – навчання дітей починається з 5–6 річного віку та проходить з 1 по 4 класи. Заняття проводяться за єдиної державної програми. По закінченню учень отримує рекомендаційний лист початкової школи щодо вибору наступного закладу середньої освіти (гімназії, основної чи реальної школи);

- базові школи (Hauptschule) – навчання підлітків проводиться протягом 5–9(10) класів та спрямовано на формування професійної зрілості, особливий акцент робиться на практичному спрямуванні (профорієнтація, практика на підприємствах). Заняття проводяться для учнів із середніми здібностями, які отримують атестат про неповну середню освіту, який дає можливість продовжити навчання в старших класах гімназії або вступити у професійно-технічну школу (Berufsschule);

- реальні школи (Realschule) – навчання підлітків проводиться протягом 5–10 класів. Учні отримують розширену базову освіту за науково-технічним, економічним або суспільствознавчим напрямом. Після успішного завершення вони мають право навчатись на курсах професійної підготовки публічних службовців середнього рівня або продовжити навчання у вищих професійних школах, середніх спеціальних навчальних закладах або старших класах гімназії;

- гімназії (Gymnasium) – навчання проводиться у залежності від профілю та місця розташування (приналежності до тієї чи іншої федеральної землі) протягом 5–12(13) класів. Учні разом із загальноосвітньою програмою, поглиблено опановують ще 2–3 обрані ними дисципліни. По закінченню отримують атестат, який дає право навчатись у будь-якому вищому навчальному закладі країни [4].

Оцінки загальних досягнень з предметів відповідних років навчання (починаючи з третього класу) виставляються в кінці навчального року і вносяться в сертифікат про закінчення школи відповідного рівня. Учні також отримують оцінки за дисципліну та поведінку. Передбачається, що оцінки досягнень учнів, отримані протягом навчання, та екзаменаційні оцінки використовуватимуться для інформування суспільства, потенційних роботодавців та освітніх установ.

У Німеччині функціонує розвинена система шкільних іспитів по закінченню початкової, загальної, середньої та вищої гімназійної школи, яка включає екзамени на центральному та місцевому рівнях. Курикулум з кожного предмета визначає, на якому етапі навчання учень повинен скласти іспит з цього предмета, а також тип іспиту, та на якому рівні (місцевому чи центральному) він має складатися. Директорат з освіти та підготовки відповідає за укладання так званих централізованих іспитів та інструктуванні учнів на національному рівні.

Для перевірки рівня забезпечення якості освіти у загальноосвітніх навчальних закладах Німеччини у грудні 2004 р. було створено у Берліні Інститут забезпечення якості освіти (Institut zur Qualitätsentwicklung in Bildungswesen – IQB), який окрім роботи над стандартами освіти та перевіркою рівня забезпечення якості освіти також здійснює дослідницьку роботу з психолого-педагогічних питань.

Німеччина бере активну участь у міжнародних порівняльних дослідженнях з метою забезпечення моніторингу якості досягнень учнів, які проводяться ОЕСР (PISA, TALIS) та IEA (TIMSS, PIRLS, ICCS, TIMSS Advanced). Зокрема, підтвердженням високого рівня якості освіти у Німеччині є результати міжнародного дослідження якості математичної та природничої освіти TIMSS 2007, в якому Німеччина посіла 17-те місце з 17-ти країн ЄС, та міжнародної програми з оцінювання навчальних досягнень учнів PISA 2006, в якій німецькі школярі продемонстрували результати вище середнього.

Висновки. Таким чином питання якості завжди було в центрі освітньої політики уряду Німеччини, який прагнув впровадити всі сторони оцінювальної діяльності і спрямувати освітню діяльність на підвищення якості загальної середньої освіти. Це підтверджується розробленням законодавчої бази, затвердженням єдиних стандартів для різних рівнів навчання, участь німецьких загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних порівняльних дослідженнях, створенням Інституту забезпечення якості освіти.

Резюме. Поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї є одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти. Проблема якості шкільної освіти завжди була предметом наукового і практичного інтересу педагогів. Дослідження німецького досвіду є важливим з погляду використання ефективних стратегій забезпечення якості загальної середньої освіти в Україні. Зокрема питання якості завжди було в центрі освітянської політики уряду Німеччини. Це підтверджується розробленням законодавчої бази, затвердженням єдиних стандартів для різних рівнів навчання, участь німецьких загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних порівняльних дослідженнях з високими показниками навчальних досягнень німецьких школярів. **Ключові слова:** якість освіти, якість шкільної освіти, загальна середня освіта Німеччини.

Резюме. Улучшение качества образования и равный доступ к нему является одним из основных заданий современной государственной политики в сфере образования. Проблема качества школьного образования всегда была предметом научного и практического интереса педагогов. Исследование немецкого опыта является важным с точки зрения использования эффективных стратегий обеспечения качества общего среднего образования в Украине. Это подтверждается разработкой законодательной базы, утверждением единых стандартов для разных уровней обучения, участие немецких общеобразовательных учебных заведений в международных сравнительных исследованиях с высокими показателями учебных достижений немецкими школьниками. **Ключевые слова:** качество образования, качество школьного образования, общее среднее образование Германии.

Summary. The improvement of education quality and equal access to it is one of the main tasks of contemporary state policy in education sphere. The problem of quality of school education has always been the subject of scientific and practical interest of teachers. The investigation of German experience is important from the point of effective strategies using of general secondary education quality ensuring in Ukraine. In particular the issue of quality has always been in the centre of educational policy of German government. It is confirmed by legislative base development, by admitting sole standards for different levels of education, by German general secondary establishments participation in international comparative investigations with high results of German schoolchildren educational achievements. **Keywords:** quality of education, quality of school education, general secondary education in Germany.

Література

1. Bildungsgesetz über Schule und Bildung. – Berlin, 2004. – 28 s.
2. Bos W. Internationale Schulleistungsforschung / Bos W., T.N. Postlethwaite // Leistungsmessungen in Schulen / F.E. Weinert. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2002. – S. 251–267.
3. Fend H. Qualität und Qualitätssicherung im Bildungswesen / H. Fend // Zeitschrift für Pädagogik. – 2000. – № 41, Beiheft. – S. 69.
4. Gonon Ph. Beurteilung durch Qualitätssicherung als tückenreiche Neubestimmung der Institution Schule / Ph. Gonon // Beurteilung macht schule. Leistungsbeurteilung von Kindern, Lehrpersonen und Schule / H. Rhyn. – Bern, Stuttgart, Wien: Verlag Paul Haupt, 2002. – S. 69–79.
5. Indikatorenentwicklung für den nationalen Bildungsbericht „Bildung in Deutschland“: Grundlagen, Ergebnisse, Perspektiven. – Bonn: BMBF Publik, 2010. – 200 s.
6. Kempfert G. Pädagogische Qualitätsentwicklung: ein Arbeitsbuch [für Schule und Unterricht] / G. Kempfert, H.-G. Rolf. – Weinheim: Beltz, 1999. – 175 s.
7. Köller O. Schulqualität und Schülerleistung / O Köller, U. Trautwein. – Weinheim, München: Juventa, 2003. – 240 s.

Подано до редакції 13.05.2012